Turkish Studies

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 953-975

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22811

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 01.03.2019

✓ Accepted/Kabul: 10.06.2019

✍ Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (11.03.2019)-Referee 2 (11.03.2019)

This article was checked by intihal.net.

SOSYAL ÇALIŞMADA SOSYAL AĞLARIN GÜCÜNÜ KEŞFETMEK: SOSYAL SERMAYE VE SOSYAL DESTEK*

Sümeyye Beyza ABAY ALYÜZ**

ÖZ

Bireylerin sahip olduğu sosyal ağların sermaye niteliği taşıdığı sosyal sermaye teorisyenleri tarafından uzun zamandır tartışılmaktadır. “Sosyal” ile iktisadi bir kavram olan “sermaye” terimini bir araya getiren şey ilişkilerin gücüdür. Sosyal sermaye teorisyenleri, ilişkilerden elde edilen faydayı mikro, mezzo, makro boyutta analiz etmişlerdir. Mikro açıdan değerlendirildiğinde ise, “sosyal destek” bireyin sosyal sermayesini analiz etmede önemli bir kriterdir. Sosyal destek, sosyal ilişkiler içerisinde elde edilir. Bireyin sosyal ağlarından duygusal destek, bilgi-düşünce paylaşımı, pratik ve materyal destek, sosyal entegrasyon gibi faydalar elde etmesi sosyal destek olarak görülmektedir.

Sosyal çalışmanın odağı, sosyal çevre içinde bireydir. Bireyin yaşamındaki iyilik halinin sürdürülmesi ya da bireyin problemlerinin çözülmesi ve önlenmesi sosyal çalışmanın öncelikli hedeflerinden biridir. Bireyin sosyal ilişkileri içerisinde elde ettiği sosyal destek, bireye problemlerini çözmede yardım sağlar, bireyin iyilik halini arttırarak problem çözme kapasitesini geliştirir. Bu bakımdan bireyin sosyal sermayesi enformel sosyal yardım kaynağı olarak ve bireyin sahip olduğu güç olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında sosyal ilişkilerin karmaşıklığı düşünüldüğünde, sosyal ağların güçlendirilmesi profesyonel bir yardım da gerektirebilir. Bireyin sosyal işlevselliğini arttırmak hedefi taşıyan sosyal çalışma bireyin sosyal ağlarını ve sosyal sermayesini güçlendirmektedir.

Görüldüğü gibi, sosyal çalışma için bireyin sosyal ağları ayrı bir önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, sosyal ağların, sosyal sermayenin ve sosyal desteğin sosyal çalışma ile etkileşimini ele almaktır.

* Bu makale, 2018 yılında sunulan “SOSYAL SERMAYE, SOSYAL AĞLAR ve SOSYAL DESTEK İLİŞKİSİ-Sultanbeyli ve Kadıköy’de Sosyal Hizmet Merkezlerine Başvuranlara İlişkin Karşılaştırmalı Durum Çalışması-“ adlı doktora tezinden türetilmiştir.

** Dr., Yalova Üniversitesi, E-posta: sbeyzaabay@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Sosyal Çalışma, Sosyal Sermeye, Sosyal Destek, İletişim, Sosyal Ağlar

EXPLORING THE POWER OF SOCIAL NETWORKS IN SOCIAL WORK: SOCIAL CAPITAL AND SOCIAL SUPPORT

ABSTRACT

The social network of individuals that has property of capital which is called social capital has been discussed by theoreticians for a long time. Social and an economic concept of capital combine by the strength of the relations. Social capital theoreticians, analyzed that the benefits of the relations in perspectives of micro, mezzo, and macro. When assessed from a micro perspective, social support is an important criterion to determine social capital of individual. Social support is obtained within social relationships. The individual's obtaining some benefits from social networks such as; emotional support, sharing information and ideas, practical and material support, such as social integration is seen as social support.

The focus of social work is the individual within the social environment. Priority target of social work is to maintain welfare of individual or the social support that individuals obtained within the social relations help to solve the problems of individuals, increasing the condition of welfare of individual improves capacity of solving problems. In this regard, on individual's social capital can be considered as a source of informal social assistance and the power that an individual has. Furthermore, given the complexity of social relations, strengthening social networks may require professional assistance. The social work that has the target of increasing social functionality of individual strengthens social network and social capital.

As it can be seen that Social network of individuals has special importance for social works. The purpose of this study is to consider of interaction between social networks, social capital and social support with social work.

STRUCTURED ABSTRACT

Today, the concept of social capital is one of the popular concepts. The concept, which is usually discussed in macro and mezzo dimensions, shows the importance of social relations in the lives of individuals when discussed in micro dimension. Social capital, when its positive aspects are considered, is characterized with a number of benefits such as assistance in finding a job, social-psychological support in mental depression, and financial support in material deprivation. In this regard, having social resources; in other words, having social capital, makes individuals more fortunate. On the other hand, lack of social capital affects problem solving capacities of individuals and creates the need for more formal support.

There is a meaningful and close relationship between social capital, social support and social work. For social work, which focuses

on solving and managing individuals' problems, making use of the individual's available resources is one of the priority objectives in social work practice. In addition to material sources of the individual and personal resources (skills, talent) in problem solving, social resources too are considered to be one of the strengths of the individual and primarily affect the problem solving process of the individual. In this respect, the individual's social resources constitute one of the strengths of the individual and should be included in the problem solving.

When we look at the social work tradition, it is known that social work practices, which -due to the influence of medical approaches- considers problems to be originating from the individual, were quite common in the past. Looking at the current social work practices, interaction between the problem-the environment-the individual is at the center of the implementation plan. In social work practices, where problems within the frame of the individual, the problem and the environment are evaluated, the question "Does the social environment of the individual have more significance for social work practices? puts social capital in the focus of social work. Social capital theories offer more systematic information to the social work in understanding the social resources of the individual. This tendency (orientation) helps presenting the individual's existing resources and re-evaluating and analyzing social resources for social work practice.

Social support has many positive effects on the individual's ability to cope with the problem or to maintain goodness through its aspect of psychological, cognitive and instrumental help. The quality and quantity of social networks such as family, relatives, friends, neighbors affect the individual's social capital and social support potential. In addition, the weak networks such as relationships that were established in other social environments, for example at work, as parents at the school of their children etc. constitute different social capital and social support potential. The fact that the individual has strong social relations reveals the solidarity side of relations, whereas having weaker networks diversifies the opportunities which the individual may run into. In this sense, the social capital potential of the individual is discoursed according to the characteristics of the relationship and also by the number of connections established.

The potential for social capital and social support is particularly important for the individual who has encountered problems. The individual, who has faced a problem, has very different gains in social networks he/she enters. Among these (gains), the first thing that comes to mind is the psychological relief of the individual through the presence of solidarity relationships; for example, feeling valuable and not feeling lonely. Besides this, in these networks, the individual may reach problem solving knowledge (being guided), the knowledge of some material social support and formal support resources. These supports, which are obtained from the strong and weak networks of the individual, increase the capacity of the individual to tackle the problem in the problem solving stage and constitute a buffer mechanism between the problem and the individual. On the other hand, it is known that social support has some effects on maintaining the well-being and prevention of problems in the life of the individual.

These opportunities provided by the social support and social capital require the determination of a method for how to use these social resources in terms of social work. Social resources need to be analyzed as the individual's material resources or personal resources, and must be included in the social implementation response during the problem solving stage. In this respect, the social network-oriented approach presents systematic information for social work on presenting the individual's current social capital stock and how this stock could be included in problem solving.

The potential for social capital and social support should be addressed in two aspects in social work. First of all, the individual's potential for social capital and social support should be considered as the individual's strong side and should be included in the problem solving process. Secondly, the social networks of the individual should be strengthened with the social network oriented approach. Considering that "adaptation to the social environment", "social interaction", "enhancing social functioning" are some of the aims and focuses of social work, social work should be considered together with the perspective of social capital in order to increase the social capital and social support potential of the individual. Considering the contribution of social capital wealth or active social support mechanisms to the well-being of the individual, social work and practices should be considered as an opportunity for the individuals to increase their social capital and social support potentials, for example in the formation of new relationship patterns, in strengthening existing social resources.

In order to increase the potential of social capital for disadvantaged individuals, revealing and strengthening of social capital mediates (contributes to) the access of individuals to certain sources. If the basis of the social capital perspective points to the benefits that the individual can obtain, it should be taken into account that individuals may need professional assistance to increase their social capital potential or to assess their existing social resources. This perception serves not the view that the individual's fate is left to informal social support mechanisms, but rather the understanding of social work in the context of revealing the existing resources of the individual or strengthening his/her social resources.

Keywords: Social Work, Social Capital, Social Support, Communication, Social Networks

Giriş

Sosyal sermaye kavramı, hem gündelik hayatta hem de akademik alanda popüler olduğundan beri disiplinlerarası bir alanda kendisine yer bulmuştur. Her disiplinin kendi ürettiği sorular üzerinden kavramın irdelenmesi, sosyal sermaye kavramının birçok farklı açıdan ele alınması sonucunu doğurmuştur.

Çeşitli sosyal sermaye tanımlarına bakıldığında, bazı sosyal sermaye tanımlarında bireylerarası ilişkilerin ön plana çıktığını ve sosyal sermayenin bireye olan etkileri, bazı tanımlarda bireylerin dernek, STK üyeliği ile sosyopolitik ve sosyoekonomik katılıma, toplumsal bütünleşmeye, toplumsal örgütlenmeye etkisi bazı tanımlarda ise makro anlamda toplumu bir arada tutan iş birliği ve dayanışmayı sağlayan baş unsurlardan biri olarak sosyal sermaye yaklaşımları karşımıza çıkmaktadır.

Bu tanımların çeşitliliği bize sosyal sermaye literatürünün politika, ekonomi, sosyoloji, psikoloji, sosyal çalışma, işletme gibi farklı disiplinlerinin teorik arka planı ile zengin bir perspektiften oluştuğunu göstermektedir. Politik perspektifle uluslararası sosyal politika ile ilişkisi ve özellikle sosyal politikanın gelişmesi ve sosyal kalkınmaya etkisi, ekonomik perspektifle sosyal sermayenin ekonomik büyümedeki etkisi, sosyoloji alanında sosyal sermaye potansiyelinin toplumsal yapı, toplumsal kurumlara ve bütünleşmeye etkisi, sosyal çalışma alanında birey, aile grup toplum bazında sosyal sermayenin güçlendirici etkileri, psikoloji alanında bireyin psikososyal çevresiyle etkileşimi ve işletme alanında özellikle beşeri sermayeyi güçlendirici faktör olarak ve işletmedeki bireylerin sosyal ağ ilişkileri gibi konularla ele alınmaktadır. Bu çalışmada ise sosyal sermaye kavramı mikro boyutta sosyal çalışma ile ele alınacaktır. Sosyal sermaye konseptinin sosyal çalışma için bir yöntem olarak kullanıp kullanılmayacağı, sosyal sermaye anlayışının sosyal çalışmaya ne tür katkılar sağlayabileceği tartışılacaktır.

1. Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye, sosyal ve sermayenin bir araya geldiği bir kavram olarak disiplinlerarası bir alanda ilgi odağı olmuştur. Bu durum sosyal sermaye kavramından ne anlaşılması gerektiği üzerine her alanın farklı değerlendirmelerini, farklı odak noktalarını kendi içinde oluşturmuştur. En temelde ise, tüm yaklaşımlarda “ilişkilerin önemi” vurgulanmıştır. Bahsedilen sosyal ilişkiler içinde elde edilen birtakım faydalar ise sermaye olarak nitelenmiştir. İlişkilerin sağladığı faydalar, birey, grup, toplum bazında ele alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında, sosyal sermaye kavramına en kapsayıcı ve sistemli bakış açısı, sosyal sermayenin mikro, mezzo, makro boyutuyla değerlendirildiğinde mümkün olduğu düşünülmektedir.

Sosyal sermaye kavramı temelde iki bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bir yandan mikro düzlemde “bireyin iyilik hali”, diğer yandan makro düzlemde “kolektif iyilik hali” şeklinde ele alınmaktadır. Bireyin iyilik hali ile kastedilen, ‘sosyal ağlar içinde karşılıklı değiş tokuş ilişkisi içinde elde edinilen bireysel fayda (sermaye) olup, bu bakış açısında ön plana çıkan, sosyal ilişkilerin bireye sağladığı fayda ve kazançtır. Sosyal iletişim ağları bilgiye, yardıma, desteğe erişimi sağlar. Sosyal sermayenin değeri ve ölçüsü için bir ilişkinin varlığı, iletişim kurulan kişiyle ilişkinin gücü ve çeşidi ve aynı zamanda iletişimde bulunan kişiler aracılığıyla edinilen sermaye (bilgi, yardım performansları, destek hizmetleri) önemlidir. Makro düzeyde sosyal sermaye ise, bir toplum veya topluluğun karşılıklı yardım, destek ve sosyal kontrol ile sosyal sermayenin tüm grup için olumlu etkilere sahip olmasıdır (Reitmayr, 2008, S.22).

Sosyal sermaye konseptinin odak noktasını birey, grup, toplum bazında sosyal ilişkiler oluşturmaktadır. Sosyal sermayeyi mikro düzeyde sınıflandıran teorisyenler, sosyal ağlar ve sosyal ilişkiler üzerinden sosyal sermayenin etkilerini birey ve grup için ele almaktadır. Bu akımın temsilcileri arasında, Bourdieu (1983), Coleman (1988)¹, Lin (1999) en baş sırada yer almaktadır. Diğer akımın temsilcileri arasında ise, kolektif iyiliği ele alması bakımından Coleman ile toplumsal işbirliğini ele almasıyla Putnam (1995) yer almaktadır.

Putnam, “Tek Başına Bowling: Amerika’nın Azalan Sosyal Sermayesi” (1995) makalesinde, Amerikan toplumunun sosyal sermaye birikiminin düşüşte olduğu gözlemlerine yer verirken sosyal sermaye düzeyindeki düşüşü bireyselleşme vurgusu ile anlatmıştır ve “biz” duygusunun önemini değinmiştir. Bu bakımdan Putnam’a göre sosyal sermaye, bireylerin ortak amaçlarla, güçlü işbirliği ve sivil katılımı toplumsal faydaları vurguladığı görülmektedir. Siyasal bilimlerde Putnam ile popülerlik kazanan sosyal sermaye konseptinde, toplum birlikteliğini ve işbirliğini sağlayan güven, toplumsal değerler, normlar, bireylerarası iletişim ve sosyal ağlar ele alınır (Franzen ve Freitag 2007: 10). Bir

¹ Coleman’ın sosyal sermaye konsepti bir yandan birey merkezlidir, diğer yandan birey-grup etkileşimiyle kolektivitinin özelliği olarak sosyal sermayeyi ele almaktadır. Bu bakımdan Coleman’ın sosyal sermaye tanımı bireysel ile kolektif arasında köprü kurmaktadır. Coleman, sosyal sermayeyi şüphesiz (ancak sosyal yapısal kaynakların oluşturduğu) “birey için bir sermaye değeri” olarak görmektedir (Field, 2008: 34).

siyaset bilimcisi olarak Putnam sosyal sermayeyi, büyük ölçüde sivil katılım üzerinden analiz etmiştir. Bireylerin içinde yaşadıkları toplulukların meseleleriyle ilgisi, ulusal seçimlere katılım, bir sosyal organizasyona üyelik (gönüllülük), siyasal bir mitinge katılım, siyasal bir parti için çalışmak gibi çeşitli göstergeler üzerinden Amerikan toplumunun sivil katılımını analiz etmiştir (Putnam, 2010: 126,127). Diğer yandan komşuluk ve aile en bilinen ve üzerinde mutabık kalınan sosyal sermayenin en temel biçimidir (Putnam, 2010: 135).

Sosyal sermaye konseptinde tartışmaların büyük kısmı, farklı problem türleriyle uygulamaların yapılması ve teoride farklı alanlarda analiz yapılması ile ilgilidir. Pierre Bourdieu (1980) ve Amerikan Sosyolog James Coleman (1993) tarafından gerçekleştirilen teorik gelişim, analiz birimi olarak bireyler ya da daha küçük alanların ele alınmasını kapsamaktaydı (Portes, 2000: 2). Bourdieu diğer sermaye türleri ile kurduğu bağlantılarla sosyal sermayeyi bireyi kişisel amaçlarına ulaştıran bireysel kaynak olarak ele almaktadır. Coleman sosyal sermayeyi, kooperatif ilişkiler ve güvene dayanan sosyal değiş tokuş yoluyla bireysel faydayı maksimize eden bir unsur olarak görmektedir. Sosyal sermaye ona göre bireyin özelliklerinden çok, güçlü sosyal ilişkilerle ilgilidir. Coleman'a göre, sosyal sermaye farklı şekillerde görünür olur; sosyal yükümlülükler, güven, bilgi potansiyelleri ve toplumsal normlar. Sosyal sermayenin sosyal organizasyonlarda oluşumunu ve gelişimini daha özel bir bağlamda ele almıştır (Franzen ve Freitag, 2007: 10).

Sosyal sermaye mikro düzlemde ele alındığında, bireylerin sosyal ağlarının yapısı ve özellikleri sosyal sermaye analizinde başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Bireylerin hangi sosyal ağlara sahip olduğu, sahip olunan ağların potansiyel kaynakları gibi noktalar bireysel sosyal sermayenin niteliğini ve niceliği etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin ilişkileri üzerinden elde ettiği faydalara yaklaşım bu durumda ancak bağlantıda olunan ağlar ve bu ağlarda bulunan potansiyel kaynaklar üzerinden değerlendirilebilir. Bu bakımdan birey için sosyal sermaye, sosyal ağ özelliklerine göre değişim göstermektedir.

Bireyin ağ özelliklerini etkileyen en önemli etkenler, bireyin sosyal konumu ve bireyin bilinçli eylemleri ile kendi konumuna göre farklılık taşıyan bireylerle ilişki içinde olmasıdır, başka bir ifade ile bireyin diğer ağlara katılma eylemidir. Diğer ağlara katılma eylemi, bireyin ağ grubunu heterojen bir yapıya dönüştürdüğü gibi, erişeceği fırsatları çeşitlendirmektedir. Sözgelimi, bireyin ağ yapısının özellikleri, sosyal sermaye potansiyelini etkilemektedir. Sosyal ağ odaklı yaklaşım, sosyal sermaye getirilerini, sosyal sermaye potansiyelini anlama açısından önemlidir. Sosyal sermaye teorisyenlerine bakıldığında, sosyal sermayeye erişim ve kullanımı konusunu farklı açılardan ele aldıkları görülmektedir.

Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı, sosyal alan kuramı içerisinde açıklanabilir. Bourdieu'nun sosyal alan kuramında, alanı oluşturan unsurların birbirleriyle ilişkisi incelenmiştir. Marx'ın sermaye kavramını ödünç alan Bourdieu, sermayeyi sadece iktisadi alanla sınırlamamaktadır (Jourdain ve Naulin, 2011: 106). Bourdieu, sermayenin yalnızca ekonomik teori tarafından kabul edilen bir biçimiyle değil, bütün biçimlerinin etkisini kabul etmeden sosyal dünyayı anlamının imkânsız olduğunu belirtmiştir (Field, 2008: 21). Ona göre bireyler, sosyal alanda sahip oldukları güç, kaynak nispetinde sosyal alanda daha başarılı olmaktadır. Bu durum sosyal alanlar içerisindeki mücadele ortamını da nitelemektedir. Bireyler alanlarda sahip oldukları sermayenin azlığına veya çokluğuna göre sosyal alanda konumlanmışlardır. Herkes egemen pozisyonları arzuladığı için, sosyal uzam bir mücadele alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. (Jourdain ve Naulin, 2011: 105).

Bourdieu sosyal kapitali, bireylerin harekete geçirebilecekleri etkin bağlantı ağlarının miktarı ile kavramsallaştırmaktadır (Özmete, 2010: 84). Bourdieu'ye göre, sosyal sermaye toplumsal ilişkilere egemendir ve bireyin içinde bulunduğu sosyal ilişki ağına atıfta bulunur. Bireylerin toplumsal konumları gereği kullanabilecekleri etki ve destek ağlarını gösterir (Görgün Baran: 2008: 88). "Sosyal sermaye, bir bireyin ya da grubun, kalıcı bir ilişkiler ağına, az çok kurumsallaşmış karşılıklı tanıma ve tanımlara sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek ya da potansiyel kaynakların toplamıdır" (Bourdieu

ve Wacquant, 2001: 108). Bu anlamda, sosyal sermaye bireyler için bir grubun üyesi olması yoluyla kurumsal kaynaklara ulaşmada aracılık etmektedir. Ona göre, bireyin bağlarının değeri; harekete geçirebildiği bağlantı sayısına ve her bir bağlantıyla sahip olunan (kültürel, sosyal ve ekonomik) sermaye büyüklüklerine bağlıdır (Field, 2008: 23). Bourdieu özetle, ekonomik, kültürel, sosyal sermaye kavramlaştırmaları ile sosyal alan içindeki hiyeraşi sorununa odaklanmaktadır ve tüm sermaye gruplarının toplumsal eşitsizlikleri yeniden ürettiğini vurgulamaktadır. Sermayeyi sınıflandırmasıyla sosyal alan içerisindeki güç dengesinin ve tabakalaşmanın tüm yönleriyle anlaşılması gerektiğini savunmaktadır.

Coleman sosyal sermaye çözümlemesinde yapı eylem etkileşimi önemli bir yer tutar. Coleman, ne tamamen aktörü toplumsal normlar, kurallar ve yükümlülükler tarafından sosyalleşmiş ve eylemi de bunlar tarafından kabul edilmiş görür ne de eylemi toplumsal bağlamından kopartarak aktörü tamamen bağımsız ve amaçları doğrultusunda sadece kendi menfaatine göre hareket eden biri olarak görür. Coleman'ın sosyal sermaye çözümlemesi bu iki entelektüel akımdan da unsurlar içerir. Bireyin amaca yönelik eylemde bulunduğu ilkesini kabul ederken aynı zamanda bunu belirli toplumsal bağlamlarla açıklar ve oluşan sosyal sermaye toplumsal örgütlenmeye de dayanır ve toplum, grup bazında da fayda doğurur (Coleman, 2010: 78,79).

Lin, diğer sosyal sermaye teorisyenleri gibi, sosyal sermayenin bireye sağladığı “fayda” boyutunun altını çizmiş ve “beklenen getirileriyle birlikte sosyal ilişkilere yapılan yatırım” olarak sosyal sermayenin ardındaki aksiyonu dile getirmiştir (Lin 2001b: 29). Nitekim bu bakımdan sosyal sermaye teorisyenleri ile aynı noktadır. Bu bağlamda kişiler daha çok kar sağlamak için etkileşimlere ve network'lere girme eğiliminde olurlar (Lin, 2010: 176). Lin'e göre sosyal sermaye, “amaçlı eylemlerle erişilebilen ve/veya hareketlendirilen, sosyal yapılarda yerleşik kaynaklardır”. Bu tanımlamaya göre, sosyal sermaye düşüncesi şu üç bileşeni kapsar: 1) Sosyal bir yapıdaki yerleşik kaynaklar, 2) Bu sosyal kaynaklara bireyler tarafından erişilebilirliği, 3) Amaçsal eylemlerle erişilebilmesi ve/veya hareketlendirilebilmesi (Lin, 2010: 187).

Lin'in yapı eylem etkileşimli sosyal sermaye modeline bakıldığında, üç süreç içinde sosyal sermayeyi almaktadır; 1) Sosyal sermayeye yatırım, 2) sosyal sermayeye erişim ve sosyal sermayenin hareketlendirilmesi, 3) sosyal sermayenin getirileri. İlk süreç sosyal sermaye yatırımlarını geliştirecek ve sınırlayacak olan konumdur. Yapıdaki hangi yapısal ve konumsal unsurların sosyal sermayenin oluşturulması ve sürdürülmesini etkilemekte olduğu üzerine odaklanır. Yapı içerisindeki konum, yani aktörün sosyal tabakalaşma içindeki yerinin sosyal sermayesini belirlediğine vurgu yapar. Ağ bağ içerisindeki konum, bireyin ağ içindeki konumudur ve sosyal sermayesini ve sosyal sermaye türünü belirlemektedir. Eylemin amacı ise, aktörün ilişkilerindeki davranışlarının başka sonuçlar için bir araç mı yoksa kendi başlarına bir amaç mı oldukları ayrımını yapar. Bu gruptaki üç değişken, sosyal sermayeyi belirleyen ve sınırlayan kaynaklardır (Öztaş, 2007: 93).

İkinci süreç, olası eylem seçiminin vurgulandığı noktadır. Burada eylem seçiminin önemine vurgu yaparak, iki unsuru birleştirir: Sosyal sermayeye erişim ve sosyal sermayenin kullanımı. Erişim ve kullanım konusunda, genel beklenti, yerleşik kaynakların erişebilir oldukça, bu kaynakların bireyler tarafından amaca yönelik eylemlerde hareketlendirilebileceğidir. Fakat bireyin network konumu, yani bir köprüye yakın olma olmama durumu yerleşik kaynakları hareketlendirme konusunda farklılık oluşturur (Lin, 2010: 200).

Üçüncü süreç ise, sosyal sermaye getirilerine vurgu yapar. Bireyin sosyal sermayeden fayda elde etme sürecidir. Lin, sosyal sermayenin bireyin hayatına hangi getirilerde bulunduğunu vurgular. Bunları ise, dayanışmacı sosyal sermayenin getirileri olan; a) fiziki varlığın korunması- maddi ya da fiziki destek bulabilme, b) akıl sağlığının korunması- sosyal ve duygusal destek, c) hayatta tatmin olarak üç grupta ele almıştır, bunlar bireylerin kendisi için birer amaç olan faydalardır. Lin'e göre aracı sosyal sermaye ise, a) ekonomik fayda- varlık kazanımı b) siyasi fayda- iktidar kazanımı, c)

sosyal fayda- itibar kazanımı biçiminde yani insan hayatında birer araç olan faydalar sağladığını ifade etmektedir (Öztaş, 2007: 94) .

Sosyal sermaye konusunda vurgulanan en temel husus, sosyal sermayenin bireylere sağladığı birtakım faydalardır. Bireylerin sosyal ilişkilerinden elde ettikleri faydaların en görünür hale geldiği durum ise sosyal destektir. Sosyal ilişkiler içerisinde elde edilen sosyal destek, bireyin genel iyilik haline yansması ve zor durumlarda mücadele sürecinde çevresinden destek alması bireyi güçlendiren bir mekanizma olarak görülmektedir.

2. Sosyal Destek

Sosyal destek, bireyin sosyal ilişkilerinden elde etmiş olduğu en önemli sosyal sermayelerdendir. Sommer/ Fydrich (1989) sosyal destek konseptini, bireylerin sosyal ilişkilerinden ve etkileşimlerinden hangi ölçüde destek, yardım, yarar algıladığı ve bireyi nasıl etkilediği şeklinde ele almıştır. Laireiter'e göre, sosyal destek sosyal ilişkilerin önemli bir fonksiyonudur. Bu sayede duygusal ve sosyal ihtiyaçlar giderilir. Bu duygusal ve sosyal temel ihtiyaçlar arasında, ait olma, yakınlık, güvenlik, pratik yardım ve duygu vardır (Eisenberger, 2010: 15). Sosyal desteğin tanımlarına bakıldığında, sosyal desteğin şu üç boyutu vurgulanmaktadır. (Erlemeier, 1995; Kaufmann, 1989; Unger, Powell, 1980)

1. Duygusal Boyutu
2. Araçsal Yardım Boyutu.
3. Bilgi Boyutu.

Peter Paulus'a göre (1993: 181), sosyal desteğin içeriği beş başlıkta toplanabilir;

1. Duygusal desteği yaşama: pozitif duygular, yakınlık, güven ve ait olmayı hissetmek. Kendi kişiliğinin ve duygularının başkaları tarafından kabul edilmesi.
2. Problem çözmede destek: problem üzerine konuşabilmek ve davranışları yönlendirecek bilgileri elde etmek, problem çözümü için cesaret elde etmek ve davranışları hakkında sosyal ilişkileri üzerinden geri bildirim elde etmek.
3. Pratik ve materyal yardım: ihtiyaç duyurumunda para desteği ya da borç alma/ verme desteği görmek. Zor durumlarda pratik bir yardım görmek.
4. Sosyal entegrasyonu yaşamak: bir ağa ait olmak
5. İlişki emniyeti yaşamak: bir ilişkiye ve onun sağlayacaklarına güvenmek.

Laireiter (1993: 27), sosyal desteği günlük ve zor durumlarda sosyal destek olarak ele almıştır. Laireiter tarafından günlük sosyal destek *psikolojik* ve *araçsal* formlar şeklinde sınıflandırılmıştır. Psikolojik destek; duygusal ve bilişsel destek bileşenlerini kapsamaktadır. Bu bakımdan kişiye zihinsel anlamda ve duygusal anlamda fayda veren sosyal destek boyutu olduğu söylenebilir. Araçsal yardım ise daha somut yardımları kapsamaktadır.

Şekil 1. Günlük Sosyal Destek

Kaynak: Leireiter (1993:27)

Özetle sosyal desteği tanımlamaya yönelik çabalara bakıldığında farklı noktaların ön plana çıktığı görülmektedir. Sosyal bir varlık olan bireylerin hayatının tümünü sosyal ilişkilerin kapsadığı düşünüldüğünde insanın insana verdiği destek hayatın tüm alanları ile ilgilidir. Bu bakımdan birçok perspektiften sosyal desteğe yaklaşılabılır.

Sosyal desteğin bireylerin hayatı içerisindeki etkisi iki grupta incelenmektedir:

1. *Direkt etkisi* bireyin genel iyilik haline etkisidir. Bu bakımdan sosyal desteğin ana etkisi ya da direkt etkisi olarak nitelendirilmektedir.

2. *Tampon etkisi*nde ise sosyal desteğin daha spesifik durumlar için olan etkisinden bahsedilmektedir. Sosyal desteğin bu etkisi özellikle kriz durumlarının hafiflemesini ya da krizin ortadan kaybolmasını sağlar. Sosyal desteğin tampon etkisi böylece, bireyin zor durumlarındaki stresini azaltan, moral duygusu veren ve problemi ile başa çıkmada ona destek sağlayan bir güç olarak anlaşılmaktadır (Bullinger ve Nowak, 1998: 105). Bir kriz durumunda, sosyal destek aracılığıyla negatif etkiler ya azalır ya da bu etkilerden tamamen kaçınılabılır (Eisenberger, 2010: 16). Bu durumda sosyal destek stres ve kriz durumlarında bir tampon görevi görür.

Direkt etkisinde temel görüş, sosyal desteğin bireyin temel ve durumlara bağlı olmayan ihtiyaçlarını giderdiği ve bireyin ruh hali üzerinde direkt etkisi olduğudur. Direkt etkisinde kasıtlı olmayan, planlanmamış, olağan sosyal destek anlaşılmaktadır, aslında bu sosyal ilişkilerin kendi varlığı içinde genel rol ilişkilerinde ve insanlar arası etkileşimde günlük sosyal yaşamın birey üzerindeki direkt ve sürekli desteğidir. Bu durumda sosyal destek, ne bireyin kendisinin elde ettiği destektir ne de sosyal ağında kontakta bulunduğu kişinin ona belirli bir sorun için sunduğu yardımdır. Bu yüzden sosyal destek, belirli somut stresli yaşam koşulları olmadan da etkili olabilir. Tampon etkisi ise, direkt etkisinin aksine, spesifik olarak güçlük durumu oluşturan durumlarla sosyal desteği sınırlar.

Sosyal destek, güçlük oluşturan durumlarda stres kaynakları ile tampon görevi görür ve bir yandan duruma dair algıyı ve yorumu diğer yandan problemin büyüklüğünü ve niteliğini etkilemeye çalışır (Barth, 1998: 17- 18). Direkt etkisi daha temel insani ihtiyaçlarla ilgilidir; aitlik, değer görme buna örnek olarak gösterilebilir. Tampon etkisi ise belli stres durumları için geçerlidir, sağlık, iş sorunu, kişisel problemler bireyin iyilik halini zedeler ya da tamamen etkiler (Diewald ve Sattler, 2010: 694).

Diewald ve Sattler (2010: 694) sosyal desteğin direkt etkisi ve tampon etkisinden başka önleyici etkisini de ele almıştır. Sosyal desteğin önleyici etkisinden sosyal destek stres durumlarının oluşmasını engellenmesi veya onun boyutunu azaltması durumunda bahsedilebilir. Örnek olarak nesilden nesile geçen ekonomik miras verilebilir. Materyal desteğin bu etkisi ile bireyler ekonomik dar boğaz ya da hayata tutunabilme korkusu yaşamazlar. Ya da pozitif olarak değerlendirilen sosyal kontrol sayesinde kişiler yanlış davranışlarından kaçınabilirler. Örneğin sağlık ve sosyal destek ilişkisi üzerinden sosyal desteğin önleyici etkisi düşünüldüğünde, bireyin sosyal ağlarından sağlıkla ilişkili öğrendiği bir bilgi sosyal desteğin önleyici etkisi olarak düşünülebilir (Bruns, 2012: 112). Bu bakımdan önleyici sosyal destek, sorun oluşmadan önce ya da sorunun ciddiyetini ve ağırlığını etkileyecek halde önleyici bir destek olarak düşünülebilir.

Sosyal desteğin problematik anlardaki etkisini Schröder ve Schmitt şu şekilde değerlendirmektedir; bir kişi endişe verici bir problemle karşılaştığında sosyal ağların algısı ve tatmin edici olarak algılanan desteğin hazır olması bireyde oluşan korku, yas gibi duyguları hafifletir. Bireyin bu farkındalığı direkt olarak problemi çözme isteğini merkeze alır. Bu yeniden değerlendirmede çevresinden elde ettiği potansiyel mücadele yardımı endişe verici değerlendirmenin boyutunu azaltır (Schröder ve Schmitt 1988: 157).

Martin Diewald'a göre, insanların zor durumlarında problemleri ile baş etmede 3 yol mümkündür;

- a) Problematic durumun değişmesi (kendi davranışlarının uyumu veya yaşam şartlarının kendine imkânlarına uyumu ya da sorunun ortadan kalkması)
- b) Sorumluluk- suçluluk duygusunu etkileyen algıya bağlı stratejiler aracılığıyla durumun subjektif anlamının değişmesi (tehdit eden durumun yeniden yorumlanması)
- c) Sosyal ağlarından elde edilen Sevmeye- sevilme- emniyet- kendini ait hissetme vb. gibi sosyal destek fonksiyonlarıyla depresyonun, korkunun, kızgınlığın, mutsuzluğun üstesinden gelmek için sağlanan motivasyonel (sosyal) destek ile algılanan stresin bilişsel ve duygusal sonuçları için yatıştırıcı-azaltıcı etkisi (Bullinger ve Nowak, 1998: 105).

Sosyal desteğin direkt etkisi bireyin genel iyilik haline etkisi olarak ele alınırken, aynı zamanda bireyin bir problemle karşılaştığında çevresindeki yakınlarının ona yardım edeceği güvencesini kendi içinde taşıması da bireyin genel iyilik haline yansımaktadır. Elde edilen destek sadece kriz durumlarında gerçekten varlığı anlaşılabileceği gibi, kriz durumu ortaya çıkmadan bireyin bir gün zor bir durumla karşılaştığında çevresinden destek göreceği güvencesini içinde taşıması bireyi güçlendirmektedir. Sosyal destek özellikle yaşam kalitesi ile birlikte anılmaktadır. Bireylerin gündelik yaşam içerisinde karşılaşmış oldukları strese neden olan sorunlar, eksik ya da dar sosyal entegrasyon ve eksik sosyal destekle birleştiği zaman bireylerin ruh sağlığını ve yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Diğer yandan ise, bireylerin sosyal ağlarından kaynaklanan yardımlar ve sosyal destekler güçlü bir ruhsal bağımsızlık sistemi oluşturmakta ve insanların problemlerle baş etme kapasitelerini arttırmakta, insanları güvensizlik ve belirsizlikten korumaktadır.

Burada diğer nokta, bireyin algıladığı sosyal desteğin, zor durumlarla mücadele etmesini olumlu yönde etkilemesidir. Sosyal destek, bireyi bu problematik ve stres verici durumdan kurtarabilir ve sorunla başa çıkmada onu daha güçlü hale getirebilir. Bunu sosyal desteğin boyutları ile birlikte düşündüğümüzde, bireylerin zor durumlarında, çevresinden gördüğü psikolojik ve zihinsel durumunun

iyilik halini arttıran *sosyal desteğin psikolojik formları* (sevme, sevilme, ait olma, yakınlık, güven duyma, problemini paylaşma, cesaretlendirme, yönlendirme, problem çözme vb.), *somut yardımlar* (ev işlerinde yardım, bakım, borç verme, maddi ihtiyacı giderme), kişinin mevcut problemleri halden kurtulmasına, ya da bu konudaki stresini azaltmasına vesile olmaktadır.

3. Sosyal Sermayeyi ve Sosyal Desteği Sosyal Çalışma Açısından Yeniden Düşünmek

Sosyal çalışma literatüründe, sosyal ilişkilerin öneminden sıklıkla bahsedilmektedir. Nitekim bu durum bireyselleşmenin baş göstermesi, insanların yalnızlıktan kaynaklanan nedenlerden ötürü sorunların çeşitlenmesiyle daha da büyük bir öneme sahip olmuştur. Sosyal işlevsellik, günümüzdeki sosyal çalışma anlayışı için sadece bireyi sosyal çevre içinde rehabilite eden bir öneme sahip değildir. Aynı zamanda sorun ile birey arasında bir tampon mekanizma görevi üstlenen sosyal çevreden yoksun olma durumu, bireylere daha fazla profesyonel destek ihtiyacı doğurmaktadır.

Sosyal çalışma geleneğine bakıldığında, sorunun bireyden kaynaklandığı medikal yaklaşımın etkisi altındaki uygulamalardan, birey, sorun ve çevre üçgeninde problemlerin değerlendirildiği sosyal çalışma uygulamalarına gelinen dönemde, “*Bireyin sosyal çevresi, sosyal çalışma uygulamaları için daha fazla anlam ifade eder mi?*” sorusu sosyal sermayeyi sosyal çalışmanın odağına oturtmaktadır. Sosyal sermaye teorileri, bireyin sosyal kaynaklarını anlamada daha sistematik bir bilgiyi sosyal çalışmaya sunmaktadır. Bu yönelim, öncelikle bireyin mevcut kaynaklarının ortaya konmasına ve sosyal çalışma uygulaması için sosyal kaynakların yeniden değerlendirilmesine, analiz edilmesine yardım eder. Sosyal sermaye analizi ile bireyin sosyal çevresinden elde edebileceği fırsatlar ortaya çıkar. Bireyin sorunla birlikte ele alınan mevcut kaynakları, örneğin maddi durumu, sorun çözme becerisi, beşeri sermayesi gibi birtakım kaynaklarının yanında, sahip olduğu sosyal kaynaklar da bireyin güçlü yanı olarak sorun çözmeye dahil edilir.

Sosyal ilişkilerin üretken kapasitesini anlamak, birey, aile ve topluluklarla sosyal çalışma uygulamalarında değerli bir katkı sunar. Sosyal sermaye analizi, sosyal ilişkilerde gömülü olan belirsizlikleri anlamaya yardım eder. Sosyal sermaye konsepti, sosyal ağın analizine derinlik katar ve yapısal dinamiklerin dahil edilmesiyle sınıf, etnisite ve cinsiyet gibi faktörlerin etkileşimsel nüansların etkisini yakalamaya destek verir (Hawkins ve Maurer, 2012: 367). Sosyal sermaye, bireysel bazda düşünüldüğünde, bireylerin ilişkilerinde gömülü olan sosyal kaynaklardan kendilerinin bile habersiz olması durumu onları elde edeceği bazı faydalardan mahrum bırakır. Özetle, sosyal sermaye analizi ile sosyal kaynakların resmi çekilir ve sosyal kaynaklar hem sosyal çalışmacı için hem de birey için daha görünür hale gelir.

Sosyal sermaye tartışmalarında sıklıkla bahsedilen sosyal sermayenin bireye sağladığı faydalardır. Bireye sağladığı güven, itibar, statü gibi durumlarla toplumsal bazı kaynakların erişiminde ve ediniminde birey daha avantajlı bir konuma sahip olur. Bu avantajlı konum, sosyal sermaye konusunda zayıf olanların kaynaklara erişim anlamında yaşadığı sıkıntıların gündeme gelmesini zorunlu kılmıştır. Eğer sosyal sermaye, bireylere örneğin iş bulma konusunda yardım sağlıyorsa, diğerlerine göre bir adım daha önde olmasını sağlıyorsa, bir öğrencinin eğitim bursu elde etmesinde onu daha şanslı kılıyorsa, bu durum yeterli sosyal sermayeye sahip olamayanlar için profesyonel bir yardım ihtiyacı doğuramaz mı sorusunu akla getirmektedir.

Sosyal sermayede baskın olan tartışma, Bourdeiu’nun öncüsü olduğu, sosyal sermaye konusunda elitlerin sosyal konumundan dolayı avantajlı bir konumda olması ve bunun toplum içindeki eşitsizlikleri beslediği konusundadır. Bu durum sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan dezavantajlı durumda olan bireyler için sosyal sermayeden fayda elde etme konusunda onlara çok fazla fırsat tanımamaktadır. Fakat sosyal adalet prensibini benimseyen sosyal çalışma disiplini, dezavantajlı bireylerin sosyal kaynaklara ulaşma konusunda sosyal sermaye edinimine yardımcı olabilecek bir yöntem, sosyal çalışma uygulamalarına entegre edilebilir mi hususu gündeme getirilmiştir. Bu durum

bir nevi dezavantajlı bireyler için yeni sosyal kaynaklar oluşturulmasının mümkün olup olmadığını akla getirmektedir.

Sosyal sermaye makro anlamda düşünüldüğünde, bazı toplumlarda yetersiz kaynaklara sahip sosyal ağlar ve topluluklar için ekonomik, beşeri ve sosyal sermaye edinimi üzerindeki kısıtların nasıl azaltılacağına ilişkin sistematik bilgi sunmasıyla büyük bir cazibe kaynağı olmuştur. Bu kısıtların nasıl azaltılacağı hususu, öncelikle sosyal sermayenin bir yönü olan, bireylerin, kurumların ve onların etkileşimlerinin yapısal güç dinamiğinin analizini içerecek şekilde bütünsel bir çerçeve içinde ele alınmalıdır. Bu bakımdan sosyal çalışmacılar, etkili olmak için, tarihsel olarak sosyal ve ekonomik kaynaklara erişimden dışlanmış olan topluluk ve bireylerin sosyo-ekonomik hareketliliğini teşvik etmede sosyal değişimlerin sosyal sermayeyi ne ölçüde arttırdığını veya azalttığını anlamalıdır (Hawkins ve Maurer, 2012: 367). Bu anlayış öncelikle sosyal çalışmanın, sosyal adalet prensibi ile örtüşmektedir. Özellikle sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan daha dezavantajlı konumda olan bireyler için, düşük sosyal sermaye bireylerin refahlarını arttıracak değerli kaynaklara erişim fırsatı sunamamaktadır. Bu durum, dezavantajlı gruplar için kaynaklara erişim anlamında fırsat eşitliği sağlayacak sosyal çalışma uygulamalarına sosyal sermaye analizinin önemini ve katkısını anlatmaktadır. Diğer yandan sosyal çalışmanın bir diğer odak noktası, bireyleri fırsat ve kaynak sağlayacak bağlantılarla buluşturması olduğu düşünüldüğünde, özellikle dezavantajlı gruplar için bağlayıcı, köprü kurucu, bağlantı kurucu gibi sosyal sermaye türleri ile mevcut kaynak stokunu anlama ve kaynak sağlayacak yeni sosyal ağlarla onları bağlantılandırmasıyla bütünlüklü bir sosyal çalışma uygulaması gerçekleştirilebilir.²

Sosyal sermaye konusuna dezavantajlı bireyler açısından yaklaşıldığında, bireyin sosyal konumundan dolayı sosyal sermayede de daha zayıf bir potansiyele sahip olduğu vurgusu yapılmaktadır. Sosyal sermayede odaklanılan üç nokta, öncelikle bireyin sosyal konumu, bireyin sosyal ağlarındaki konumu ve bireyin amaçlı eylemlerle ağları hareketlendirmesidir (Lin, 2001a). Sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan daha dezavantajlı konuma sahip olanlar bireylerin sosyal çevresi, sosyal kaynaklara erişim anlamında onlara bir ayrıcalık tanımazken, aynı zamanda köprü kuran ağ hareketleri de kısıtlı durumdadır. Bu durum, dezavantajlı bireyler için imkânsızlıklarını yenebilmede de bir engel olarak görülmektedir. Sosyal paylaşım ve sosyal destek, düşük gelirli bireyler ve ailelerin günlük mücadelede hayatta kalmasına yardımcı olabilse de, kaynak paylaşımı, karşılıklılık ve yapısal desteklerin eksikliği nedeniyle, düşük gelirli bağların genellikle yükselmeye katkıda bulunamayacağını göstermektedir (Dominguez ve Watkins, 2003).

Sosyal Sermayeye sadece yükselme şansı tanınması açısından bakılması, sosyal sermayenin aslında bir boyutunu oluşturmaktadır. Lin'in sosyal sermaye getirilerini gruplandığı modelde Lin, araçsal eylemlerin getirilerini ekonomik, politik, sosyal getiri olarak sınıflandırmıştır. Bu bağlamda kişinin diğer sosyal yapılarındaki bireylerle etkileşim içinde olması onun için sosyal yükselme faydasını getirebilir. Lin için ifadesel eylemlerin getirisi ise, fiziksel sağlık, akıl sağlığı ve yaşamsal doyumdur. Bu ağlardaki paylaşımın etkisi ile bireylerin fiziksel sağlık; fiziksel olarak iş görebilirliğin devamlılığını, sağlıklı olmayı sağlarken, akıl sağlığı; stresle baş edebilme, bilişsel ve duygusal dengeyi

² Hawkins ve Maurer (2012) makalesinde, sosyal çalışma uygulamalarına entegre edilen sosyal sermaye analizinin katkılarını iki senaryo üzerinden yorumlamıştır. Çocuk bakımına ayırdıkları zamandan ötürü akademik başarıları azalan, ekonomik açıdan dar gelirli, ve orta gelirli iki gencin sosyal çalışmacıya aktarılması ile müdahale planları değerlendirilmiştir. Burada amaç, düşük gelirli ve diğer orta gelirliye dayalı iki farklı ağın sosyal sermayesini oluşturmak için göreceli gücü sosyal çalışmaya entegre edilen sosyal sermaye analizi ile araştırmaktır. Burada sosyal çalışmacının amacı, sorunu çözmek için öncelikle ders çalışma saatlerini yükselterek onlara burs gibi maddi geçimlerine yardımcı olacak imkânlar sağlamak olabilir. Fakat fark oluşturan sosyal çalışma uygulaması, sosyal sermaye bakış açısıyla sorunun çözümü aşamasında öğrencinin bağlantıda olduğu kişiler üzerinden sahip olduğu sosyal kaynaklara erişim fırsatlarının, örneğin okul sonrası elde edebilecekleri birtakım iş fırsatlarını garantiye almak gibi göz önünde bulundurmaya gerektirir. Düşük gelirli genç için ise, çevresinde ona sosyal kaynak sağlayacak bireylerin kısıtlı olmasından dolayı dış çevrede kaynaklar oluşturulmaya çalışılacaktır.

sağlayabilme yetilerine işaret eder. Yaşamsal doyum da, iyimserliğe ve aile, evlilik, iş, cemiyet ve komşuluk ilişkileri gibi çeşitli alanlarda tatmine işaret eder (Lin, 2010: 197). Lin'e göre, araçsal ve ifadeyel eylemler arasında kesin bir ayırım yapmak ve bireye herhangi birinin daha fazla fayda sağladığını söylemek zordur, çünkü bu iki eylem birbirini ile iç içe geçmiştir. Bazen ifadeyel bir eylem araçsal eylem olarak yorumlanabilir. Birey (ego) ifadeyel eylemde bulunarak bir ilişkide araçsal getiri hedeflemiş olabilir, diğer yandan bunun tersi de mümkündür (Lin, 2001b: 46). Ona göre, araçsal eylem getirileri ile ifadeyel eylem getirileri birbirlerini pekiştirici niteliktedir.

Sosyal desteğin ve sosyal sermayenin getirileri, bireylerin hayatlarını güçleştirici stres durumları düşünüldüğünde, üstlendikleri rol bakımından sosyal çalışma için anlamlıdır. Dolayısıyla bireylerin sahip oldukları sosyal kaynakların görünür hale getirilmesi ve sosyal çalışma uygulamasına dahil edilmesi daha etkili bir sosyal çalışma uygulaması oluşturabilir. Sosyal sermaye, sosyal destek ve sosyal çalışma etkileşimi ele alındığında, sosyal sermayeyi ve sosyal desteği sosyal çalışmanın amaçları açısından yorumlamak gerekir. Nitekim sosyal sermayenin ve sosyal desteğin sosyal ilişkiler içinde üretildiği göz önünde bulundurulduğunda, sosyal çalışma açısından asıl mesele, bireyin sosyal ağlarının fonksiyonlarının neler olduğu ve bireyin iyilik haline bunun yansımasıdır.

4. Sosyal Desteğin Bireyin Problemlerine Etkisi ve Sosyal Çalışmada Sosyal Ağ Çalışması

Bireyin hayatını güçleştiren bir sorunla karşılaşması durumunda, çevresinde tecrübe ettiği sosyal destek ve profesyonel desteğe başvurma eğilimleri arasında teorik olarak nasıl bir ilişki kurulabileceği konusuna farklı noktalardan bakılabilir. Sosyal destek, psikolojik, bilişsel, araçsal yardım boyutuyla bireyin problemle başa çıkmasında birçok olumlu etkiye sahiptir. Sosyal çalışma ise, bireyin problemlerini çözmeyi ve bireyin sorunlarla baş edebilecek kapasitelerini geliştirerek sorunlarla başa çıkması için bireyi güçlendirmeyi hedeflemektedir. Kendi kendine yardım ilkesini benimseyen profesyonel sosyal çalışma, bireyin sosyal eksikliklerini dengelemeyi, toplumsal hayata entegrasyonu ve sosyal hayata katılımı kolaylaştırmayı da mümkün kılmaya çalışır. Bu entegrasyon mikro ve mezzo düzeyde sosyal ağlara katılımı gerçekleştirir. Eğer bireyin sosyal ağlarında sosyal eksiklikler mevcutsa, enformel sosyal destek olanakları azalır ve birey kriz durumlarında sosyal çalışma gibi mesleki yardım kaynaklarına bağımlı kalır (Barth, 2015: 32). Sosyal çalışmanın en temel prensibi bireyin yeteneklerini güçlendirmek ve kendine olan güveni arttırarak kendi kendine yardım kabiliyetini geliştirmektir. Fakat bununla birlikte, herkesin sosyal ağa ve sunduğu desteğe ihtiyacı vardır. Sosyal ağlardaki eksiklik, sosyal desteğin araçsal, psikolojik, bilişsel boyutlarıyla düşünüldüğünde, bireyin sosyal ağlarından elde edemediği tüm destekler için profesyonel kurumlara başvurmalarını gerektirir.

Sosyal destek çok çeşitlidir. Herhangi bir kişi ya da kurumdan gelen desteğin kabul edilmesi ya da gerçekten faydalı olabilmesi için birçok şeyin bir araya gelmesi gerekir. Her şeyden önce gelen destek teklifi mevcut gereksinimi karşılamalıdır. Sosyal desteğin çeşitliliği de düşünüldüğünde, destek gereksinimi ile sunulan destek teklifinin uyumunun yanında, desteği kimin verdiği de önemli bir rol oynamaktadır. Yardımın kabul edilmesinde sahip olunan ilişkinin niteliği çok önemlidir. Eğer ön planda, endişe ya da beklenmeyen yan etkiler (kişinin değerinin düşeceğini düşünmesi, yardım edene bağımlı olacağını düşünmesi, kontrol) söz konusuysa yardımın kabul edilmesi zorlaşabilir. Bu durumda birey yardım kabul etmez ya da olumsuz duyguların eşliğinde kabul eder. Bunun yanında olumsuz tecrübelerle bazı müracaatçılar sosyal ağlarının onları desteklemek konusunda isteksiz olduklarını tecrübe etmiş olabilirler. Bu durum onları sosyal ağlarında yardım arama konusunda isteksiz yapar. Dolayısıyla profesyonel yardımlar bir kurtarıcı olarak görülür ve kendi sosyal ağlarından yardım istemek yerine profesyonel yardım almak daha kolay görülebilir. Fakat profesyonel yardım alma, hayatını idame etme, günlük birtakım olaylarla mücadelede, çocuk yetiştirme ve bakımı gibi konularda bireyin kendi kendinde değer kaybı ya da etiketlenme gibi sorunlar da doğurabilir. Sosyal çalışma prensibinde öncelikle bireyin ağ yeterliliği teşvik edilir. Bireyin iletişim ağlarını genişletmek ya da var olan sosyal kaynaklarını korumak için bireyin iletişim ağlarını desteklemek sosyal çalışmanın

amaçlarındandır (Friedrich, 2012: 30-31). Sosyal çalışma açısından bireyin kaynakları, bireysel kaynaklar (kişisel yetkinlikler, yetenekler vb.), sosyal kaynaklar (sosyal ağlar ve profesyonel destek hizmetleri), materyal kaynaklar (finansal destek, maaş, konut vb.) olarak ele alınabilir. Sosyal çalışmada bireyin kaynaklarının belirlenmesi ve sistematik kullanımı yardım planının bir parçasını oluşturmaktadır (Möbius, 2010: 14). Bireyin sahip olduğu sosyal ağlar, bu durumda bireyin güçlü yanını oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle sosyal çalışma bireyin sosyal işlevselliğini hedefleyerek, güçlü bir sosyal çevre için çabalar.

Profesyonel mesleki yardımlar gerekli olduğunda, hem sosyal çalışmacı hem de profesyonel yardıma başvuran birey için, sosyal ağlarının niteliğinin belirlenmesi önemlidir. Mevcut sosyal ağ hakkında genelde herhangi bir farkındalık bulunmadığından, hem profesyonel yardımcı hem de ilgili kişi için ağın niteliği hakkında bilgi toplanabilecek bir yöntem gerekir (Kaehler, 1983: 263). Sosyal ağ çalışması bireyin sosyal çevresinin bir resmini çeker ve sosyal ağları bireyin kaynakları olarak değerlendirir. Özellikle kriz durumlarında soruna kitlenen bireyler kendi kaynaklarının yönetimi konusunda sıkıntı çekebilirler. Sosyal ağ odaklı çalışmada, birey kendi sosyal kaynaklarının farkına varır.

Sosyal çalışma açısından sosyal ağların, birincil olarak, bireyi çevre içinde anlama, bireyin çevresini anlama ve problem ile çevre arasında bağ kurulabilmesi açısından önemi vardır. İkincil olarak ise, bireyin hayatını zorlaştıran bir sorunla karşılaşması durumunda ya da genel iyilik halinin sürdürülmesi konusunda, sosyal ağ odaklı çalışma, bireyin sosyal destek potansiyelini ortaya koyar. Nestman (1991: 48), bireyin sosyal ağlarına odaklı sosyal çalışma perspektiflerinde, sadece problemin taşıyıcısı olarak bireye ve onun güçlü yanlarına odaklı olarak değil, aynı zamanda sosyal ağlarıyla sorun arasında da bağlantı kurulur. Çünkü sosyal ağlar, sorunun belirlediği ya da soruna etki eden muhtemel kaynaklar olabileceği gibi, aynı zamanda birey için sorunla mücadelede yardımcı kaynaklar olabilir, ya da buna dönüşebilirler (Bullinger ve Nowak, 1998: 139). Bu durum sosyal çalışma açısından sosyal ağların hem soruna çok yönlü yaklaşım için bireyin çevresi içinde ele alınmasını gerekli kılar, hem de bireyin sosyal ağlarını sosyal kaynak olarak değerlendirerek, sorunun çözümünde yardımcı kaynak olarak başvurulmasını sağlar.

Sosyal çalışmacılar, bireylerin sosyal ağlarıyla ne dereceye kadar bağlantılı olduğunu ve bu ağlarda hangi sosyal destekleri tecrübe ettikleri hakkında bilgiye ihtiyaç duyarlar (Bullinger ve Nowak, 1998: 99). Sosyal çalışma, karşılaşılan zor durumlarda, müracaatçılara verdiği danışmanlık ile çok önemli bir rol üstlenmektedir. Bu danışmanlığın bir boyutu da, müracaatçının ağ kaynaklarına odaklanan sosyal çalışmadır. Uygulamada, bireyin ağ yapılarına odaklanılarak, bireylerin mevcut ağlarının aktivite edilmesi yahut da eksik kaynakların geliştirilmesi hedeflenir. Sosyal çalışma uygulaması, çevredeki sosyal kaynakların eşitsiz dağılımı öngörüsüyle, kaynaklardaki eksikliği gidermeyi ve bireyi yeni kaynaklarla buluşturma amacı gütmektedir (Kaehler, 1983: 262). Bu aynı zamanda sosyal çalışmanın hedefi olan, bireyi yeni kaynaklarla buluşturma amacına da hizmet etmektedir. Özellikle dezavantajlı kesimler açısından düşünüldüğünde hayatlarını kolaylaştıracak ya da iyilik haline etki eden sosyal ağlarla bağlantı kurabilmeleri sosyal ağ çalışması ile mümkün olabilecektir.

Sosyal destek ve sosyal ağ arasında, sosyal desteğin sosyal ilişkiler içerisinde elde edilmesinden dolayı direkt bir ilişki vardır. Bu durum bireylerin hayatlarındaki sosyal destek potansiyelini anlayabilmek için öncelikle sosyal ağların niteliğini ve niceliğini anlamayı gerektirir. Sosyal ağlar, bu anlamda sosyal destek için bir alt yapı sunmaktadır. Sosyal destek konseptinin gelişme serüvenine bakıldığında ise, sosyal destek bir sosyal alışveriş olarak görülmekte ve sosyal alışveriş araştırma geleneğiyle yol aldığı görülmektedir. Bu durum sosyal desteğin tek taraflı olmadığı, desteği alıcı ve vericinin olduğu sosyal değiş tokuş sürecini yansıtmaktadır (Diewald ve Sattler 2010: 689- 693). Böylece desteği alan ve desteği veren arasında etkileşime dayalı, karşılıklı içeren bir süreç

vurgu yapılmaktadır. Sözgelimi, desteği alan ve verene bağlı nedenlere bağlı olarak sosyal desteğin bireyin problemlerine etkisinden söz edilebilir.

Hayatı güçleştiren olaylarda bireyin bunun üstesinden gelmesinde farklı süreçler mümkündür.³ Bu süreçte bireyin problem çözme ile ilgili becerileri ve kapasiteleri ve süreci nasıl yönettiği çok önemli bir yer tutmaktadır.⁴ Bununla birlikte, bireyin çevresiyle ve çevresindeki sosyal kaynak sağlayıcılarla etkileşimi birey üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilmektedir. *Birey odaklı konuya yaklaşıldığında*, kriz durumlarıyla mücadele etmede bir yol da, çevresindeki potansiyel yardımlar için, bireyin sahip olduğu sosyal ağları harekete geçirebilme kapasitesidir. Öyle ki, bireyin hayatını zorlaştıran zor durumların, aile ve akrabalarının, arkadaşlarının, tanıdıklarının yardımları ile birey hayatının kolaylaştığı bilinmektedir. Bununla birlikte birçok çalışma, bireyin dahil olduğu sosyal ilişki yapılarının, bireye özgü belirli davranışsal özelliklerle ilişkili olduğunu öne sürmektedir (Kaehler, 1983: 262). Sosyal alışveriş süreci olarak değerlendirilen sosyal desteğin, bu bağlamda birey kaynaklı bazı etkenlere göre şekillendiği görülmektedir. Bu etkileşim süreci, bireyin iletişim becerisi ve iletişim isteği gibi süreçlerden etkilenebilmektedir. Bireyin sosyal çevresiyle etkileşimi, öncelikle bir iletişim süreci olarak değerlendirildiğinde, birey, sahip olduğu sosyal ağlarda, sosyal etkileşimin bir muhatabı olarak etkin bir rol üstlenmektedir ya da üstlenmemektedir. Dolayısıyla bu tercih durumuna göre, bireyin tecrübe edeceği ya da ettiği sosyal destek düzeyi, sosyal etkileşimin aktörlerden biri olan, öncelikle sorunu yaşayan bireyle ilgilidir. Nitekim birey hayatını zorlaştıran bir problemle karşılaşması durumunda, sosyal çevresi ile uzaklığını veya yakınlığını kendisi belirlemektedir. Bu durumda, bireyin problem çözme konusundaki bilgisi, kapasitesi, becerisi, isteği hayatını güçleştiren durumla başa çıkmasını etkilerken, bununla birlikte çevresindeki bireylerle etkileşime girme konusundaki motivasyonu da, bireyin problemle başa çıkmasını etkileyebilmektedir. McKinley'in (1973) çalışmasında, refah kurumlarının ve sağlık kurumlarının hizmetine başvuran insanlara göre, nadiren bu tür hizmetleri kullananların sosyal ilişkileri daha farklı karakteristik özelliklere sahip olduğu görülmüştür (Kaehler, 1983: 262). Bu durum, bireylerin problemleri ile başa çıkmada profesyonel kurumlara başvurma eğilimleri ile sahip oldukları sosyal ağ yapıları arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır.

Sosyal ağlar odaklı konuya yaklaşıldığında, bireylerin yaşadıkları hayat şartlarını zorlaştıran problemleri yaşadıkları süreçte, çevrelerinden deneyimledikleri sosyal destek öncelikle sosyal ağların niteliği ve niceliği ile ilgilidir. Ağ yapısı karşılıklı bir yapıdan meydana gelmektedir. Bu durum, ağlardaki karşılıklı etkileşimin beslendikçe daha güçlü ve daha dayanışmacı yapılar oluşturduğunu göstermektedir. Diğer yandan daha zayıf ağlar ise, bireylere başka fırsatlar sunabilmektedir. Sosyal ağlar, sosyal ilişkinin niteliğini anlayabilmek için önemli imkânlar sunmaktadır. Kaehler'e göre, bireylerin yaşadıkları zorluklarda temasta bulunduğu sosyal ağlar zorluklarla baş etmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu ise, öncelikle ego merkezli ağların analizini gerekli kılar. Özellikle zorluklarla baş etmede, bireyin sosyal ağlarının bazı boyutları daha önemlidir; birincil, ikincil, üçüncül ağlarının durumu, sosyal ilişkinin içeriği, ilişkinin tek düzeyli ya da çok yönlü olması, bireylerin ulaşılabilirliği sosyal destek ediniminde en önemli noktaları oluşturmaktadır (Kaehler, 1983: 263).⁵

³ Martin Diewald'a göre, insanların zor durumlarında problemleri ile baş etmede 3 yol mümkündür;

a)Problematik durumun değişmesi (kendi davranışlarının uyumu veya yaşam şartlarının kendine imkânlarına uyumu ya da sorunun ortadan kalkması)

b)Sorumluluk- suçluluk duygusunu etkileyen algıya bağlı stratejiler aracılığıyla durumun sübjektif anlamının değişmesi (tehdit eden durumun yeniden yorumlanması)

c)Sosyal ağlarından elde edilen Sevmeye- sevilme- emniyet- kendini ait hissetme vb. gibi sosyal destek fonksiyonlarıyla depresyonun, korkunun, kızgınlığın, mutsuzluğun üstesinden gelmek için sağlanan motivasyonel (sosyal) destek ile algılanan stresin bilişsel ve duygusal sonuçları için yatıştırıcı-azaltıcı etkisi (Bullinger, Nowak, 1998: 105).

⁴ Çalışmada sosyal desteğin olumlu etkisi ele alınmaktadır.

⁵ Röhrle'ye göre (1994) sosyal ağ özellikleri üç başlıkta ele alınabilir:

1. İlişkisel özellikler (yoğunluk ve samimiyet, iletişim sıklığı, ertelenmiş ya da aktif ilişki, süre, çok düzeyli ya da tek düzeylilik, ego merkezlilik, karşılıklık, homojenlik.

2. Yapısal özellikler (büyüklük, derinlik, ulaşılabilirlik, merkeziyet, küme veya grup olma durumu.

Sosyal destek, sosyal desteği alan ve veren tarafından şekillendiği için, yardım süreci sosyal etkileşimin diğer aktörleri ile de ilgilidir. Sorununu paylaşmaya istekli olan birey, muhatabından aynı isteği yakalayamayabilir. Sosyal destek, bireyin sosyal ağlarında gömülü kaynaklar olarak değerlendirildiğinde, bunun açığa çıkıp çıkmaması, problemi yaşayan birey için sosyal destek oluşturup oluşturmaması, sosyal etkileşimin diğer muhatabı olan bireyle de ilgilidir.

Bireyin güçlü sosyal ağlarının olması, zor durumlarında sosyal destek elde edebilmesi için ciddi bir potansiyel oluşturmaktadır. Bunun yanında geniş bir alana yayılan sosyal ağlarının olması, bu ağlarda zayıf bağlara da sahip olması, özellikle sosyal kaynaklara erişme hususunda bireyi daha şanslı kılmaktadır. Sosyal ağ teorisyenleri, özellikle bilgiye erişme konusunda zayıf bağların önemine vurgu yapmaktadır. Diğer yandan zayıf ağlara sahip olması, heterojen bir ağa sahip olduğu ve farklı fırsatlara erişme imkanını da yakalayabileceği anlamına gelmektedir. Örneğin sosyal konum açısından dezavantajlı bir bireyin, heterojen bir ağa sahip olmasıyla, sosyal konum açısından daha avantajlı bireyden yardım istemesi ve daha iyi bir işe girebilmesi mümkün olmaktadır. Bu anlamda sosyal ağ odaklı yaklaşım, bireyin sosyal kaynaklarını analiz etmede önemli bir ipucu sunmaktadır.

Bireyin sahip olduğu güçlü ağların ve zayıf ağların bireyin problemleri süreçten çıkabilmesinde birçok olumlu etkisi bulunmaktadır. Bu durum ise, öncelikle ağların niteliğinin ve niceliğinin değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bireyi, hayatını güçleştiren sorunlarla baş edebilmesinde birey üzerinde önemli etki oluşturan diğer nokta *bireyin kültürel eğilimleridir*. Bu bireyin dışındaki tutum ve değerlerini oluşturan kültürel değerlerdir. Sorun çözme aşamasında, bireyin çevresini sorunun çözümüne dahil etmek istemesi aynı zamanda sahip olduğu kültürel değerlerin de etkisi altında olduğunu göstermektedir.

4.1 Sosyal Ağ Çalışması

Bireyin hayatındaki sosyal ilişkilerin bireye iyileştirici etkileri düşünüldüğünde, önleyici ve koruyucu uygulamalarda, sosyal ağların sosyal çalışmanın odaklarından biri olması çok doğaldır. Sosyal ilişkilerin kompleks yapısı ve sosyal kaynaklara ulaşmada desteği alan ya da veren arasındaki karşılıklı engeller düşünüldüğünde, sosyal çalışmanın bireyin yaşam dünyasını oluşturan sosyal ağlar üzerinde güçlendirici, ya da sosyal ağları genişletmeyi hedefleyen sosyal çalışma uygulamaları bireyin sosyal destek potansiyelini arttırmada büyük rol üstlenebilir. Sosyal desteğin bireyin genel iyilik haline direkt etkisi ve kriz durumlarında sorun ile birey arasında tampon görevi görmesi, profesyonel sosyal çalışma uygulamaları için enformel sosyal destek kaynaklarının sosyal çalışma için önemini göstermektedir.

Sosyal ağların bireyin hayatında taşıdığı önemle, sosyal çalışma arasındaki ilişki dolaylı bir ilişki değil, bilakis direkt bağlantıları olan bir ilişkidir. Sosyal ağların, bireyin gündelik yaşamını kuşatan tüm etkileşimler olduğunu kabul ettiğimizde, sosyal ağlar, sosyal çalışma için bireyi ve bireyin problemini anlamada başlangıç noktasıdır. Sosyal çevre ve birey ilişkisi, başka bir ifadeyle sosyal çevre içinde birey konusu, sosyal çalışmanın en temel yaklaşımı olan ekolojik insan davranışı modelinin vurgusudur (Zastrow, 2013: 17) Sosyal çalışma; birey, sorun, çevre etkileşiminde üç alana odaklanabilir:

- Kişiye odaklanarak, kişinin problem çözme, problemle baş etme ve gelişimsel kapasitelerini geliştirme.
- Birey ve iletişim içinde olduğu sistem arasındaki ilişkiye odaklanarak, gerekli olan kaynaklar, hizmetler ve fırsatlarla kişiyi birbirine bağlama.
- Sistemlere odaklanarak bireyin gereksinimlerini daha etkili olarak karşılamak üzere değişim yapma.

3. Bireysel ya da kolektif fonksiyonel özellikler (sosyal destek, sosyal kontrol, sosyal entegrasyon).

Sosyal çalışma uygulamalarında, medikal yaklaşımdan ekolojik kurama doğru yol alan gelişimde, en temel düşünce, bireyin çevreden bağımsız düşünilemeyeceği ve çevrenin insan davranışı üzerindeki etkisi olduğu özetle söylenebilir. Sosyal çalışmanın birincil amacı, birey için problem çözme sürecini etkinleştirmede ve problemle baş etmede bireyin kapasitesini geliştirmektir. Odağı insan olan sosyal çalışma için, insan-insan ilişkisi, insan-çevre, insan-toplum ilişkisi, insan-kurum ilişkisi gibi ilişki kurduğu tüm sistemlerde arabuluculuk görevi üstlenir ve bu amaçla bireylere kaynak, hizmet ve fırsat sağlayan sistemlerle ilişki kurmasını sağlamak ya da var olan ilişkisini iyileştirmek gibi görevler üstlenir.

Sosyal çalışma, bireyin hayatını güçleştiren bir problemle karşılaşması durumunda bireyin problemini çözmesini desteklemek için ya da günlük hayatında bireyi güçlendirmek maksadıyla üç çalışma alanına odaklanır (Möbius, 2012: 107):

- Materyal kaynaklar düzeyi (yaşam yeri güvencesi, gelir düzeyi, temel bakım).
- Ağlara aktif katılım düzeyi (sosyal ağ durumu, günlük ve kriz durumlarında sosyal destek düzeyi).
- Bireysel kaynakların teşviki ve tespiti (bir amaca ulaşmada gerekli olan yetenekler, beceriler).

Sosyal ağ çalışması sistematik olarak hem tanı hem de müdahale için bir yöntemdir. Sosyal ağ çalışmasıyla kaynak analizi ve kaynakların yeniden aktive edilmesi mümkün olur. Sosyal ağların insan yaşamı için hayati önemi vardır. Sosyal ağların sosyal destek performansı, sermaye kaynağı, pozitif niteliği ve yıkıcı niteliği sağlık, hastalık, iyilik hali, yaşam fırsatı ve bunun yanında sosyal ağların elverişsizliği, acı ve keder için de çok belirleyicidir. Aile, arkadaş, iş arkadaşları gibi sosyal ağların bakımı kişisel sosyal çalışma ve profesyonel sosyal yardım için en önemli sorumluluktur. Ağ çalışması ve ağ terapileri araştırmaları göstermiştir ki, tedavi edilmeyen kontrol gruplarına kıyasla sosyal ağlara müdahale çok iyi bir etki göstermiştir (Renate Pelzer 2004, S. 3- 4).

Sosyal ağlar üzerine odaklanılan sosyal çalışmada şu noktalar ön plana çıkabilir:

- Eksik sosyal kaynakların (eş, aile-akraba, arkadaş tanıdık, komşuluk) dönüşümü
- Yeni ilişki kalıpları oluşturmak
- Sosyal kontaktları iyileştirmek
- Psiko-sosyal kaynakların daha iyi kullanımı ve aktifleştirilmesi (Renate Pelzer, 2004S.3)

Sosyal ağ çalışmasında belirli aşamalarla ilerlenir. İki aşamada sosyal ağ çalışması şu şekilde özetlenebilir (Friedrich, 2012: 63):

1. **Sosyal Ağ ve Sosyal Destek Analizi:** Öncelikle bireyin iletişim içinde olduğu akraba, arkadaş, iş-okul arkadaşlığı, komşular ve profesyonellerin listesi belirlenir ve bu ağ grupları kâğıt üzerinde görünür hale getirilir. Ağ kartları (Netzwekkarte) müracaatçı tarafından, verilen şemada kendisine uzaklık- yakınlık ilişkisine göre doldurulur (Freidrich, 2012: 67-68).

Şekil 2. Ağ Kartları

Kaynak: Friedrich (2012: 68)

Birey (ego) ortada yer alır. Ağ kartları aracılığıyla bireyin farklı yaşam alanlarındaki ilişkide olduğu gruplar ya da anlaşmazlık potansiyeli olan bireyler listelenir. Ağ kartlarını, sosyal destek analizi takip eder. İsimleri yer alan bireylerin destek potansiyelleri ve müracaatçının bu ilişki içindeki destek verme imkânı belirlenir. Özetle, ne dereceye kadar belirtilen alanlarda destek alınıp verildiği incelenir. İlişkilerin karşılıklı yapıları düşünüldüğünde destek yapılarını anlamak açısından ilişkilerdeki sosyal destek düzeyinin karşılıklı (desteği alan- desteği veren) incelenmesi önemli bulunmaktadır. Sosyal destek düzeyi dört alanda belirlenir: duygusal günlük destek (dinleme-paylaşım), pratik günlük destek (taşınma, çocuk bakımında yardım, yol göstermek), duygusal kriz desteği (teselli/ cesaretlendirme) ve pratik kriz desteği (borç para vermek). Ayrıca şema üzerinde bunların dışında boş bırakılan alanlara diğer alınan ya da verilen desteklerin yazılması istenir (Freidrich, 2012: 67).

Şekil 3. Sosyal Destek Kartları

Kaynak: Freidrich (2012: 71)

Diğer yandan bireyin sosyal ağ kaynakları değerlendirilirken, bireyin kaynakları da değerlendirilerek, sorunun çözümünde bütüncül bir bakış açısı sağlanır. Bireyin kaynakları, sorun çözme aşamasında bireyin güçlü yanlarından oluşmaktadır.

Şekil 4. Bireyin Kaynak Kartları

Kaynak: Freidrich (2012: 73)

2. **Ağ yapılarının Aktifleştirilmesi:** Ağ odaklı sosyal çalışmanın çıkış noktası, bireylerin sosyal ağlarını genişletmek ve sosyal destek potansiyelini arttırmak ya da var olan sosyal destek potansiyelinin bireyler tarafından nasıl daha iyi kullanılacağını belirlemektir. (Freidrich, 2012: 63) Sosyal ağ odaklı danışmanlık bu görevi görür.

Ancak her durum için ağ odaklı bir sosyal çalışma uygulama planı yoktur. Bazı durumlar için söz konusudur ve bireyin kontrolündedir. Bunun dört adımı vardır. Öncelikle amaç belirlenir ve somutlaştırılır. Bu amaca ulaşmada, hangi sosyal ağların mobilize edilebileceğine bakılır. İkinci adımda, amaca ulaşmada somut adımlar belirlenir ve “Kim sana yardım edebilir ve nasıl?” sorusunun yardımıyla bireyin enformel sosyal ağları eylem planına dahil edilir. Üçüncü adımda, risk kontrolü yapılır. Dördüncü adımda ise, amaçlara ulaşma ile mevcut durumun değerlendirilmesi yapılır (Freidrich, 2012: 76-77).

Bu yöntemin uygulanması için en önemli ön şart, müracaatçının mevcut sosyal ilişkileri hakkında sosyal çalışmacı ile birlikte düşünme motivasyonunun olmasıdır. Bu yöntem sosyal çalışmacının veri toplama yöntemi olarak düşünülmemeli, müracaatçının sosyal ağlarının özellikleri üzerine veya sosyal ağlarla ilgili yaşanan tecrübeleri örneğin süren iletişim ağlarını ya da kopuk sosyal ağları müracaatçı ile birlikte görmek için bir yöntem olarak algılanmalıdır (Kaehler, 1983: 270).

Görüldüğü gibi sosyal ağlara odaklanılan sosyal çalışmada, bireyin sosyal ağlarını keşfetmek, sosyal ağ bağlantılarını güçlendirmek gibi amaçlar güdülmekte ve bireyin sosyal çevre ile etkileşiminde işlevselliği iyileştirmeye çalışılmaktadır. Bu sosyal çalışmanın odağı olmasının ötesinde, sosyal ağlar ile sosyal çalışmanın kesiştiği alanı göstermektedir. Diğer yandan sosyal çalışmanın bir diğer amacı, bireyi problemleri ile başa çıkmada kendi güçlerini ortaya çıkarmaktır. Bireyin sahip olduğu sosyal ağlar ve sosyal ağlarından elde ettiği sosyal destek bireyin güçlü yanlarını oluşturmaktadır. Sosyal ağların niceliği ve niteliğinin nasıl olduğu ve neticesinde bireylerarası sosyal destek yardım performanslarına nasıl yansıdığı sosyal çalışma için önemli bir ilgi alanını oluşturmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada sosyal sermaye ve sosyal destek kavramlarının sosyal çalışma alanına entegrasyonu bireylerin problemlerinin çözümünde ve önlenmesinde katkısı ele alınmıştır. Sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelinin bireyin sorunla karşılaştığında ya da yaşamındaki iyilik halinin sürdürülmesinde sorun çözme kapasitesini etkilediği bilinmektedir. Sosyal sermayenin ve sosyal desteğin fayda boyutu bireyin sosyal kaynakları olarak nitelenmektedir. Bu bağlamda bireyin sahip olduğu bir güç olarak, ekonomik- materyal kaynakları, sorun çözmede kişisel becerilerine işaret eden bireysel kaynaklarının yanında sosyal kaynaklarının da değerlendirilmesi bütünlüklü bir kaynak analizi yapılmasını sağlayacak ve bireyin güçlü yanlarının bir bütün olarak görünür hale gelmesine olanak sağlayacaktır. Sosyal çalışmanın odaklarından birinin “bireyin güçlü yanlarını ortaya çıkarmak” olduğu düşünüldüğünde, sosyal sermaye ve sosyal destek bireyin sahip olduğu güç olarak yeniden düşünülmeli ve değerlendirilmelidir.

Diğer yandan, “sosyal çevreye uyum”, “sosyal etkileşim”, “sosyal işlevselliği arttırmak” sosyal çalışmanın amaçlarından ve odaklarından bazıları olduğu düşünüldüğünde, sosyal çalışmanın bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyelini artırması açısından sosyal sermaye perspektifi ile birlikte düşünülmelidir. Sosyal sermaye zenginliğinin ya da aktif sosyal destek mekanizmalarının bireyin iyilik haline katkısı göz önünde bulundurulduğunda, bireylerin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyellerinin artırılmasında, örneğin yeni ilişki kalıplarının oluşturulmasında, var olan sosyal kaynakların güçlendirilmesinde, sosyal çalışma, uygulamalarıyla birey için bir imkân olarak değerlendirilmelidir. Bu aşamada bahsedilen, gerçekleştirilen sosyal kaynak analizi sonucunda, bireylerin ilişkilerinin iyileştirilmesi ya da sosyal kaynaklarının güçlendirilmesi konusunda sosyal çalışma müdahale planlarının oluşturulması gerektirir. Özellikle dezavantajlı kesimler açısından düşünüldüğünde, toplumdan izole yaşayan kişi ya da grupların toplumun bütünüyle kaynaşmasını sağlayacak projeler geliştirmelidir.

Dezavantajlı bireyler için sosyal sermaye potansiyelini artırma yönünde, sosyal sermayenin ortaya çıkarılarak güçlendirilmesi, bireylerin birtakım kaynaklara ulaşmalarında aracılık edecektir. Eğer sosyal sermaye perspektifinin temeli bireyin ulaşabilecekleri faydalara işaret ediyorsa, sosyal sermaye potansiyelini artırma ya da var olan sosyal kaynaklarını değerlendirme hususunda bireylerin profesyonel yardıma ihtiyaçlarının olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlayış, bireyin kaderinin enformel sosyal destek mekanizmalarına bırakıldığı görüşünü değil, aksine bireyin var olan kaynaklarını ortaya çıkarma ya da sosyal kaynaklarını güçlendirme bağlamında sosyal çalışma anlayışına hizmet etmektedir.

Bu bağlamda, sosyal ağ çalışmasının ve sosyal sermayenin sosyal çalışma uygulamalarına entegre edilmesiyle, sosyal kaynak, sosyal ağ kısıtlılığı yaşayan dezavantajlı bireylerin sosyal kaynaklarını artırma, zenginleştirme konusunda sosyal çalışmanın daha sistemli bir şekilde misyon yüklenmesi gerekir. Bu durum onları kendi yoksunluklarına bırakmak ve kamusal sosyal refah hizmetlerinin ikinci plana atılarak, bireyi kendi çevresinin kaderine bırakma anlayışı değildir. Aksine bireylerin güçlü yanı olarak sosyal kaynaklarının zenginliğini ortaya konulmasına ve eksik sosyal kaynakların dönüşümü hususunda profesyonel sosyal çalışmanın etkisine vurgu yapılmaktadır. Çünkü sosyal kaynak potansiyelinin sadece aileden ve geçmişten tevarüs etmediği, eylemlerle etkinleştirilebileceği öngörülmektedir.

Sosyal sermaye ve sosyal destek konseptinin sosyal çalışmaya entegrasyonu konusunda en büyük kısıtlardan biri, hak temelli sosyal refah uygulamalarının ikinci planda kalacağına dair kaygılar nedeniyle, bireylerin sosyal kaynaklarının değerlendirilmesi konusunda sistemli bir uygulamanın sosyal çalışmaya dahil edilememesidir.

Bireylerin özellikle sorunla karşılaştıkları ve hayatlarının güçleştikleri dönemde, araçsal sosyal desteğin yanında, duygusal, psikolojik desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Sosyal sermaye ve sosyal

destek perspektifinin katkısı sadece bireyin çevresinden maddi destek sağlama imkânı açısından değerlendirildiğinde, sosyal desteğin psikolojik ve duygusal boyutu ikinci plana atılmakta ya da hiç hesaba katılmamaktadır. Günümüzde geleneksel ilişkilerin ve aile yapılarının erozyona uğradığı ülkelerde, sosyal desteğin psikolojik ve duygusal boyutunun bireyin iyilik hali üzerindeki etkisi daha görünür hale gelmiştir. Özellikle bireylerin hayatlarını güçleştiren sorunlarla mücadele etme aşamalarında eksik sosyal destek deneyimi bireylerin iyilik hallerini etkilemenin yanında, sorun çözme becerilerini kısıtlamaktadır. Hatta kurum desteğini önceleme gibi bir eğilimin oluşmasına da neden olabileceği görülmektedir. Bu bağlamda, bireyin sosyal sermaye ve sosyal destek potansiyeli, sosyal politik kaygılar ön planda tutularak, sadece maddi boyutuyla değil, sosyal kaynaklar bir bütün olarak değerlendirilmeli ve analiz edilmelidir. Bunun için ise, bireylerin sosyal kaynaklarını analiz etme konusunda sistemli bir çalışmanın sosyal çalışmaya entegre edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Barth, S. (1998). Soziale Netzwerke und Soziale Unterstützung. <http://www.stephanbarth.de/HomepageAufsaetze/Soziale%20Unterstuetzung.pdf>. Erişim Tarihi: 20.04.2015.
- Barth, S. (2015). Soziale Unterstützung In: Theorie und Praxis der Sozialen Arbeit, Heft 4S. (1-33).
- Bourdieu (1983). Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, Soziales Kapital. In R. Kreckel, Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt Sonderband2) (183-198), Göttingen
- Bourdieu P. ve Wacquant, P. (2001). Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar. (Çev.: Nazlı Ökten). İstanbul: İletişim Yay.
- Bruns, W. (2012). Gesundheitsförderung durch soziale Netzwerke Möglichkeiten und Restriktionen, Springer Verlag, Deutschland.
- Bullinger, H. ve Nowak, J. (1998). Soziale Netzwerkarbeit Eine Einführung für soziale Berufe. Freiburg: Lambertus
- Coleman J. S (1988) Social capital in the Creation of Human Capital. The American Journal of Sociology, 94, Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure, (95-120)
- Coleman, J. S. (2010). Beşeri Sermayenin Yaratımında Sosyal Sermaye. Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştirisi. Mehmet Murat Şahin, Ahmet Zeki Ünal (Der.). Sakarya: Değişim Yay.
- Diewald M. ve Sattler S. (2010). Soziale Unterstützungsnetzwerke Stegbauer C. ve Haeussling R.(Hrsg.) In: Handbuch Netzwerkforschung 689-699.
- Domínguez, S. ve Watkins, C. (2003). Creating Networks For Survival And Mobility. Social Capital Among African- American And Latin-American Low-Income Mothers Social Problems. (1). (111-135).
- Eisemberger, D. (2010). Einfluss sozial- und baustruktureller Faktoren auf nachbarschaftliche Beziehungendargestellt am Beispiel der Großstadt Wien. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Viyana Üniversitesi. Viyana.
- Erlemeier, N. (1995). Soziale Unterstützung bei der Auseinandersetzung älterer Menschen mit Belastungen. In A. Kruse & H. Schmitz-Scherzer (Hrsg.). Psychologie der Lebensalter (253-161). Darmstadt.
- Field, J. (2008). Sosyal Sermaye. (Çev.: Bahar Bilgen, Bayram Şen). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.

- Friedrich, S. (2012). Ressourcenorientierte Netzwerkmoderation, Ein Empowermentwerkzeug in der Sozialen Arbeit, VS Verlag für Sozialwissenschaften | Springer Fachmedien | Wiesbaden.
- Franzen A. ve Freitag M. (2007). Aktuelle Themen und Diskussion der Sozialkapitalforschung. In Franzen A, Freitag M. (Hrsg). Sozialkapital. Grundlagen und Anwendungen (7-22). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Görgün, Baran, A. (2008). Yaşlılıkta Sosyalizasyon ve Yaşam Kalitesi. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi. 2(2). (86-97).
- Hawkins, R. ve Maurer, K. (2012). Unravelling Social Capital. Disentangling a Concept for Social Work, British Journal of Social Work. 42(1). (353-370).
- Kaehler, Harro Dietrich (1983). Ressourcen aus dem sozialen Netzwerk zur Bewältigung von schwierigen Alltagssituationen, Ergebnisse aus einer Erkundungsstudie. In: Neue Praxis 13 (1983), 3, pp. 262-272.
- Kaufmann, F. (1988). Netzwerkbeziehungen von Familien. Materialien zur Bevölkerungswissenschaft. Sonderheft 17(1). Wiesbaden.
- Laireiter, A. (1993). Begriffe und Methoden der Netzwerk- und Unterstützungsforschung. In A. Laireiter (Hrsg.), Soziales Netzwerk und soziale Unterstützung. Konzepte, Methoden, Befunde. (15-44). Bern.
- Lin N. (1999) Building a Network Theory of Social Capital. Connetctions Vol. 22 No.1 s. 3-30.
- Lin, N. (2001a). Building a Network Theory of Social Capital In Lin N, Cook K ve Burt R.S. Social Capital Theory and Research(3-29) Newyork: Adline de Gruyter.
- Lin, N. (2001b). Social Capital. A Theory of Social Structure and Action. Cambridge University Press.
- Lin, N. (2010). Sosyal Sermaye Network Kuramının İnşası. Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri. Mehmet Murat Şahin, Ahmet Zeki Ünal (Der.). Sakarya: Değişim Yay.
- Martin Diewald und Sebastian Sattler (2010): Soziale Unterstützungsnetzwerke Handbuch Netzwerkforschung. Stegbauer C. ve Haeussling R.(Hrsg.) In: Handbuch Netzwerkforschung 689-699.
- Möbius, T. (2010). Ressourcenorientierung in der Sozialen Arbeit, Möbius T und Friedrich S. İçinde. Ressourcenorientiert Arbeiten Anleitung zu einem gelingenden Praxistransfer im Sozialbereich. (13-30).
- Jourdain, S. ve. Naulin, A (2011). Pierre Bourdieu'nün Kuramı Ve Sosyolojik Kullanımları. (Çev.: Öykü Elitez). İstanbul: İletişim Yay.
- Nestmann F (1991): Beratung, Soziale Netzwerke und Soziale Unterstützung. İçinde: Beck, Manfred, Brückner, Gerhard, Thiel, Heinz- Ulrich (Hrsg): Psychosoziale Beratung. Klientinnen-Helferinnen- Institutionen. Tübingen, 45-69.
- Özmete, E. (2010). Sosyal Kapitali Yapılandırmak: Sosyal İletişim Ağı ve Yardımseverlik-Gönüllülük. Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi. 6(22). (84-100).
- Öztaş, N. (2007). Sosyal Sermayenin Ağbağ Kuram(lar)ı: Dayanışmacı ve Aracı Soysal Sermaye. Amme İdare Dergisi, 40(3). (79-98).
- Paulus, P. (1993). Soziale Netzwerke, soziale Unterstützung und Gesundheit. İçinde: Hornfeldt. Günther und Bettina Hünersdorf (Hrsg.): Soziale Arbeit und Gesundheit. Neuwied (175- 203).
- Portes A. (2000) The Two Meanings of Social Capital. Socialological Forum 15 (1), 1-12

- Putnam (1995). Bowling Alone: America's declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6(1). (65-78)
- Putnam, R. (2010). Tek Başına Bowling: Amerika'nın Azalan Sosyal Sermayesi. *Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri*. Mehmet Murat Şahin, Ahmet Zeki Ünal (Der.). Sakarya: Değişim Yay.
- Reitmayr, K. (2008). Soziale Unterstützung – ein Erfolgsfaktor für den beruflichen Wiedereinstieg nach einer beruflichen Rehabilitation.(Yayımlanmış Doktora Tezi). Köln Üniversitesi. Köln.
- Renate Pelzer Z.(2004) Netzwerkarbeit als systemische Intervention in Sozialer Arbeit. 1-8.
- Röhrle, B (1994) Soziale Netzwerke und Soziale Unterstützung. Weinheim.
- Schröder, A. ve Schmitt, B. (1998). Soziale Unterstützung. In L. Brüderl (Hrsg.). *Theorien und Methoden der Bewältigungsforschung* (149-159).
- Sommer, G. Ve Fydrich, Th. (1989). Soziale Unterstützung. Diagnostik Konzepte. Tübingen.
- Unger, D.G. ve Powell, D.R. (1980). Supporting families under stress: The role of social networks. *Family Relations* 29(1). (566-574).
- Zastrow C. (2013) Sosyal Hizmet Giriş, Nika Yayınevi.